

комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів. – 2014. – № 16. – С. 7-13.

2. Беседін В.Ф. Дефляційна складова валового внутрішнього продукту / В.Ф. Беседін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 1 (176). – С. 8-13.

3. Голошубова Н.О. Роздрібна торгівля м. Києва: трансформація формату та структури / Н.О. Голошубова // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 3. – С. 44-59.

4. Данкеєва О.М. Роздрібна торговельна мережа в Україні: класифікація типів та особливості розвитку в умовах кризи / О.М. Данкеєва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. – Част. 1 – С.78-84.

5. Ілляшенко С.М. Перспективи та основні проблеми розвитку інтернет-торгівлі в Україні / С.М. Ілляшенко, Т.Є. Іванова // Механізм регулювання економіки. – 2014. – № 3. – С. 72-81.

6. Індеси споживчих цін за 2015 р. К.: Державна служба статистики України. – 2016. – 182 с.

7. Національні рахунки України за 2015 рік. Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України. – 2016. – 23 с.

8. Роздрібна торгівля України у 2014 році. К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 152 с.

9. Тімченко О.Д. Роздрібний товарооборот у системі показників діяльності підприємства торгівлі / О.Д. Тімченко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2014. – № 2. – С. 160-166.

10. Чисельність наявного населення на 1 січня 2011 року К.: Державна служба статистики України.– 2011. – 112 с.

11. Чисельність наявного населення на 1 січня 2016 року. К.: Державна служба статистики України.– 2016. – 86 с.

12. Шкварчук Л.О. Регіональні особливості цінних коливань на споживчому ринку / Л.О. Шкварчук // Регіональна економіка. – 2014. – № 4. – С. 48-54.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

INNOVATIVE POTENTIAL AS A FACTOR FOR DEVELOPMENT OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

У статті розглянуті підходи до понять «регіон» як соціально-економічна система та «інноваційний потенціал регіону». Виділені напрями формування соціально – економічних систем регіону та ефективності використання його інноваційного потенціалу. Запропоновано напрями визначення стратегії удосконалення регіонального інноваційного розвитку.

Ключові слова: регіон, регіональна соціально-економічна система, інновації, інноваційний потенціал, інноваційна політика, інноваційний розвиток.

В статье рассмотрены подходы к понятиям «регион» как социально-экономическая система и «инновационный потенциал региона». Выделены направления формирования социально-экономических систем региона и эффективности использования

его инновационного потенциала. Предложены направления определения стратегии усовершенствования регионального инновационного развития.

Ключевые слова: регион, региональная социально-экономическая система, инновации, инновационный потенциал, инновационная политика, инновационное развитие.

In the article describes the approach to the concept of "region" as a socio-economic system and "innovative potential of the region." Allocated directions of formation of social and economic systems of the region, and effective use of its innovation potential. Directions determining the strategy to improve the regional innovation development

Key words: region, regional socio-economic system, innovation, innovative potential, innovative policy, innovative development.

УДК 332.142:316.422

Стенічева І.Б.

старший викладач кафедри менеджменту та соціальної роботи
Комунальний вищий навчальний заклад
«Інститут підприємництва «Стратегія»
Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку перед регіонами України постають нові орієнтири щодо інтенсивного використання нових можливостей господарювання, вимоги щодо використання на практиці інноваційних механізмів та важелів стимулювання соціально-економічного розвитку територій. Формування потужних інноваційних регіональних систем та високорозвиненого інноваційного потенціалу дозволить створити основу для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності нашої країни в цілому. Оскільки інноваційний потенціал відіграє важливу

роль у забезпеченні довготривалого інноваційного розвитку економіки регіонів, то постає проблема всебічного дослідження цього поняття.

У зазначених умовах аспекти формування соціально-економічних систем регіону та оцінювання використання інноваційного потенціалу набувають значної актуальності через недосконалість практики їх оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням формування та функціонування регіональних інноваційних систем, використанню інноваційного потенці-

алу регіону приділялась увага у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Г.О. Андрощук [18], Л.Л. Антонюк [1,2], Б. Ашейма [3], В.Г. Бодрова [10], З. С. Варналія [7], М.В. Гаман [10], М. Жертлера [9], А. Ісаксена, О.А. Карлової [13], Ф. Тьодлінга [4], Л.І. Федулової [19, 20], К. Фрімена [22], Дж. Хауельса [14], М. Хайденрайха [6], В. І. Чужикова [23] та ін. Проте, цей науковий аспект не має єдиного наукового базису тому є актуальним для досліджень на сучасному етапі вітчизняного регіонального розвитку.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення змісту понять «регіон» як соціально-економічної системи та «інноваційний потенціал регіону» у межах визначення напрямів удосконалення регіонального інноваційного розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні все більшої уваги приділяється розвитку регіонів України, що обумовлює посилення їх відповідальності за стан та покращення інноваційного потенціалу і залучення його до розв'язання регіональних соціально-економічних проблем.

Регіон як господарська система – це частина глобального економічного простору і, водночас, географічного. Із системного погляду він є цілісністю природного середовища, господарства та населення. Типізація регіонів визначена взаємозв'язками з трьома названими середовищами, а економічна система – їхньою цілісністю та внутрішньою взаємодією. Останню визначають складні зв'язки – структурні, управлінські, субординаційні, внутрішньогенетичні тощо. Їхня міцність всередині системи визначає її стійкість, а пошук взаємодій із зовнішнім середовищем сприяє її розвитку. Регіональна цілісність господарської системи – це ступінь інтегрованості відносно автономних соціально-економічних систем в економічному просторі внутрішньо складних, але стійких структур. [15, с. 188].

На думку А.І. Гаврилова регіон як соціально-економічна система «може бути представлений сукупністю п'яти основних підсистем, до яких відносяться: системоутворююча база, системообслуговуючий комплекс, екологія, населення, інфраструктура ринку». У сучасній науці найбільше розповсюдження отримали чотири підходи до тлумачення регіону: регіон-квазідержава, регіон-квазікорпорація, регіон-ринок (ринковий ареал) та регіон-соціум. Регіон як квазідержава представляє собою відносно відокремлену систему держави та національної економіки. У багатьох державах світу регіони акумулюють все більше функцій і фінансових ресурсів, що раніше підпорядковувались «центру» (тут мають місце процеси децентралізації та федералізації). Регіон як квазікорпорація являє собою значний суб'єкт власності (регіональної та муніципальної), економічної та господарської діяльності. У цій

якості регіони являють собою учасників конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталу (прикладом може бути захист «торгової марки» місцевих продуктів, власного ноу-хау, змагання за більш високий регіональний інвестиційний рейтинг тощо). Підхід до регіону як до ринку, що обмежений територіальними кордонами, акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності та особливостях регіональних ринків різноманітних товарів та послуг, праці, фінансово-кредитних ресурсів, цінних паперів, інформації, інтелекту тощо. Підхід до регіону як до соціуму висуває на передній план відтворення суспільного життя (населення і трудових ресурсів, освіти та охорони здоров'я, культури, мистецтва, навколишнього середовища) та розвиток системи розселення населення.

Специфічні характеристики регіонів найбільш доцільно використовувати для створення ареалів інноваційного розвитку, а також забезпечення всебічної і цілеспрямованої підтримки науково-дослідної діяльності. Ступінь успішності інноваційної продуктивності безпосередньо залежить від рівня розвитку соціального середовища, його сприйнятливості до процесів удосконалення існуючих або впровадження нових технологій, продуктів і послуг. Серед регіонів України в 2013 р. лише 4 регіони (Львівський, Миколаївський, Харківський та м. Київ) мали рівень наукомісткості ВРП вище середньонаціонального і тільки в Харківському регіоні було перевищено критичний рівень наукомісткості – 2,4% [5].

До того ж треба зазначити, що рівень і якість життя населення визначає не тільки економічна сфера, але й можливість розвитку національної культури, ступінь екологічної безпеки, свобода вибору між певними видами господарської діяльності та збереження традиційного способу життя, завдяки чому змінюються і критерії виділення регіональних соціально-економічних систем. Найважливішими серед них є:

- підвищення рівня життя, ступеня соціального добробуту населення та інші соціальні критерії, які не обов'язково мають економічний характер;
- величина економічного ефекту для даної регіональної системи, що може бути представлена у вигляді приросту трудового та інтелектуального потенціалів;
- ступінь екологічної безпеки і збереження антропогенної і природної рівноваги екосистем [15 с. 190].

Досвід розвинутих країн вчить, що структурна перебудова економіки постіндустріального суспільства, підвищення її конкурентоспроможності можливі лише за умов широкого впровадження і використання інновацій, тобто активізації інноваційної діяльності, яка базуватиметься на максимально можливому використанні інноваційного потенціалу регіонів.

Лише такий потенціал може забезпечити виробництво і реалізацію принципово нових, технологічних видів продукції, яка була б здатна покращити конкурентні переваги виробників. Інноваційний потенціал регіону є частиною соціально-економічного потенціалу території і являє собою сукупність ресурсів, що накопичені.

На регіональному рівні саме інноваційні процеси є територіально інтенсивними. Адже вони визначають рівень і характер економічного розвитку регіонів і країни в цілому. З точки зору Верхоглядової Н. І., "інноваційним розвитком економіки є процес розширеного суспільного відтворення, в якому зростання обсягів виробленої продукції та підвищення її конкурентоспроможності досягається переважно за рахунок інтенсивного використання нових знань та їх матеріалізованих результатів" [8, с. 154]. Саме тому для вивчення розвитку інноваційної діяльності необхідно визначити сутність і сучасний стан інноваційної активності країни та регіону.

Інновації, як відомо, існують у різних формах: нові види технологій, нова продукція, новий виробничий процес, управлінські та організаційні нововведення тощо. Зазвичай під інноваціями розуміють систему, що складається з трьох основних фаз: генерування ідей та знань; їх спільне використання і поширення між споживачами; застосування цих знань та ідей для вдосконалення продукту [12, с. 217]

Процес поширення інновацій від централізованого повинен перейти до локального, коли окремі регіони завдяки локальним інноваційним процесам стануть «точками інноваційного зростання» національної економіки. Вибір нової інноваційної моделі розвитку регіону потребує створення на його території дієвої інноваційної системи. Регіональна інноваційна система повинна об'єднати зусилля державних та місцевих органів влади, наукових та освітніх установ, бізнесових структур, регіональних громадських організацій, спрямованих на активізацію місцевих чинників економічного зростання за рахунок переважно інноваційного розвитку виробництва.

Таке дослідження вимагає розв'язання двох завдань: розкриття внутрішньої будови (структурні елементи та їх взаємозв'язок) інноваційного потенціалу та виявлення чинників, які впливають на інноваційний потенціал у регіоні. На регіональних рівнях зосереджений значний інноваційний потенціал.

Розвиток як країни в цілому, так і її територій, неможливий без використання інновацій і модернізації усіх складових регіональних системи. Головна мета інноваційного типу розвитку полягає в отриманні максимального економічного ефекту від кожної одиниці впровадженого і перетвореного на товар винаходу та ідеї.

Для аналізу інноваційного потенціалу регіону слід визначити сутність цієї категорії. Під інноваційним потенціалом регіону розуміють його спроможність здійснювати інноваційну діяльність у різних секторах науки та інноваційній сфері, що функціонують на відповідній території. Завдяки інноваційному потенціалу регіону відбувається соціальне, економічне та науково-технічне зростання а також виробництво конкурентоспроможної продукції. Важливою характеристикою інноваційного потенціалу є сприйнятливність територій до інновацій і рівень їх інноваційної активності. Найбільша кількість інноваційно-активних підприємств сконцентрована в Харківській області (9,6% загальної кількості по Україні), м. Києві (7,4%), Запорізькому (6,5%), Миколаївському (6,5%) та Львівському (5,7%) регіонах. Відповідно до Звіту про конкурентоспроможність регіонів України 2012 року за індексом конкурентоспроможності регіонів, що розраховується за методикою, в основі якої також лежить GCI, лідирують місто Київ (4,37), Харківська (4,19), Дніпропетровська (4,16), Донецька (4,14), Київська (4,12), Одеська (4,10) та Запорізька (4,07) області (в середньому за регіонами України індекс склав 4,00) [11].

Аналіз впровадження в 2008-2013 рр. прогресивних технологій показав, що три регіони – Харківський, Запорізький та м. Київ лідирували зі значним відривом від інших регіонів. У 2013 р. лише м. Київ та Харківський регіон разом впровадили 55,4% всього обсягу прогресивних технологічних процесів по Україні. Це один із показників виробничо-технологічного потенціалу, який характеризується надвисокою територіальною диференціацією. У 2013 р. максимальне значення впроваджених прогресивних технологічних процесів у 235,7 раза перевищило його мінімальне значення. Першу позицію за часткою інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції в 2013 р. займав Полтавський регіон – 14,4%. Крім зазначеного ще 7 регіонів мали рівень показника, вищий середнього по країні (4,09%): Закарпатський (13,4%), Івано-Франківський (7,5%), Сумський (10,6%), Тернопільський (7,4%), Харківський (4,8%), Херсонський (5,6%) та м. Київ (4,4%) [16].

У реалізації інноваційної стратегії розвитку регіонів України надважливу роль також відіграє їх науковий потенціал. Дослідження свідчать, що поряд із поглибленням диференціації соціально-економічного розвитку регіонів відбувається й посилення нерівномірності розміщення та розвитку наукового потенціалу. А саме, він розглядається як основа забезпечення конкурентоспроможності регіонів і потужна складова регіональних інноваційних систем. Інтелект і знання є одним з головних резервів країни, причому єдиним відновлюваним ресурсом. Для його застосування у країні є головне – це освічені кадри та наука, але,

на жаль, вони практично не використовуються, тому що немає внутрішнього попиту на інтелект і нове знання, немає інфраструктури, яка цей попит забезпечить. Основою сучасних технологій є фундаментальна наука, яка створює інтелектуальні ресурси суспільства, основу сучасної технології.

На жаль, серед різного роду чинників кризової ситуації в економіці так само, як і у сфері інновацій, слід особливо відзначити: відсутність єдиної продуманої системи державної підтримки розвитку інноваційних процесів на регіональному рівні; недосконалість і нерозвиненість законодавчої бази; мізерність і економічну неефективність фінансування освіти, науки та інноваційного бізнесу; недостатність бюджетного та відсутність венчурного фінансування; недієспроможність або повну відсутність інноваційної інфраструктури, недостатню сформованість механізмів активізації інвестиційних процесів у сфері новітніх технологій.

Досвід світової практики щодо реалізації інноваційної політики щодо забезпечення інноваційного розвитку регіонів показує, що вона має здійснюватися за такими основними етапами [16]:

1. Формування і законодавче забезпечення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів;

2. Формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури;

3. Розроблення програм інноваційного розвитку конкретних регіонів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня;

4. Реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням.

Формування напрямів регіональної інноваційної політики, яка була б здатна забезпечити реалізацію зазначених вище завдань, має базуватися на таких основних підходах [13]:

1. Системний підхід до формування регіональної інноваційної політики.

2. Створення регіональної інноваційної інфраструктури, що враховує специфіку територій, з наступною інтеграцією в єдину систему.

3. Узгодженість середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального та загальнодержавного рівнів (згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»).

4. Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках з чітким визначенням джерел фінансування.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, вирішити існуючі проблеми допоможе науково обґрунтована комплексна програма розвитку регіону, яка повинна передбачати взаємозв'язок технічного та технологічного переозброєння підприємств у взаємозалежності з розв'язанням проблем економіки країни загалом. Саме такий підхід

дозволяє через всебічний і комплексний аналіз економічної ситуації в регіоні розглянути проблему інновацій з різних точок зору: економічної, соціальної, технологічної, екологічної, демографічної, культурної, освітньої та інших. Це надасть змогу збалансувати ресурсний і виробничий потенціал регіонів країни. Розробка комплексної програми розвитку території дасть можливість здійснювати акумуляцію інноваційних ресурсів з внутрішніх та зовнішніх джерел.

Запровадження комплексного підходу до розробки інноваційно-інвестиційних програм дозволить забезпечити збалансований економічний, екологічний і соціально-культурний розвиток регіону, знайти шляхи вирішення найбільш гострих і значущих проблем [21, с. 75]. Дуже важливим є, щоб перспективні напрями активізації інноваційної діяльності регіонів були узгоджені зі стратегічними цілями та пріоритетами їх соціально-економічного розвитку, а розробка спеціальних механізмів впливу держави на розвиток регіонів повинна враховувати місцеві територіальні особливості, територіальні перспективи розвитку й наукового потенціалу кожного з них.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

2. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 276 с.

3. Asheim B. Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation system in Norway? / B. Asheim, A. Isaksen ; STEP GROUP Report № 13-96. – Oslo, 1996. – 64 p.

4. Asheim B. Regional innovation policy for small/medium enterprises, Cheltenham, UK and Lyme / B. Asheim, A. Isaksen, C. Nauwelaers. – US : Edward Elgar, 2003.

5. Бобрышев А. Н. К вопросу о детерминантах и поиске новых форм регионального развития [Электронный ресурс] / А. Н. Бобрышев, М. Ю. Казаков. – Режим доступа : <http://www.beintrend.ru /2011-09-14-06-32-30>.

6. Braczyk H. J. Regional Innovation Systems / H. J. Braczyk, M. Heidenreich, P. Cooke. – London : UCL Press, 1998.

7. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / З. С. Варналій // Нац. ін.-т стратегічних досліджень : офіц. Інтернет-представництво. – Режим доступу : www.niss.gov.ua.

8. Верхоглядова Н. І. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств / Н. І. Верхоглядова // Економічний простір. – 2010. – № 42. – С. 153–159.

9. Gertler M. The geography of innovation: Regional Innovation Systems / M. Gertler, B. Asheim // The Oxford Handbook of innovation. – 2005.

10. Державне регулювання інноваційної модернізації промислового комплексу України : наук. розробка / авт. кол. : В. Г. Бодров, М. В. Гаман, В. О. Гусев. – К. : НАДУ, 2010. – 72 с.
11. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.feg.org.ua/docs/UNCR2012-Finalpresentation.pdf>.
12. Йохна М. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посібник / М. Йохна, В. Стадник. – К. : Академія, 2005. – 400 с.
13. Карлова О. А. Обґрунтування концепції регулювання розвитку соціально-економічної системи міста. Використання інструментів стратегічного і бюджетного планування програмних заходів регіону та міста з цільовими стратегічними орієнтирами: теорія, методологія, практика : монографія / за заг. ред. В. В. Дорофійенко. – Донецьк : ВІК, 2012. – С. 219–250.
14. Howells J. Regional Systems of innovation? / J. Howells // *Innovation policy in a global economy* / Eds.: D. Archibudzi, J. Howells, J. Michie. – Cambridge University Press, Cambridge, 1999. – P. 67–93.
15. Ольшанська О. В. Регіон як просторова соціально-економічна система / О. В. Ольшанська // *Актуальні проблеми економіки*. – 2011. – № 3. – С. 184–191.
16. Регіональні перспективи розвитку технопарків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raexpert.ru/researches/technopark/part4/>.
17. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів (спеціальний випуск). – Київ, 2014. – № 1. – 16 с.
18. Стратегія інноваційного розвитку в Україні на 2010-2020 в умовах глобалізаційних викликів // авт. кол. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – С. 151–202.
19. Федулова Л. І. Інститути інноваційного розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Л. І. Федулова // *Економічні інновації*. – 2013. – Вип. 43. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/-Fedulova.pdf?sequence=1>.
20. Федулова Л. І. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи / Л. І. Федулова // *Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 4 (13). – С. 157–165.
21. Федоренко В. Г. Інвестиційні процеси в промисловості України : монографія / В. Г. Федоренко. – К. : Науковий світ, 2001. – С. 75.
22. Freeman C. (2002), *Continental, National and Sub-National Innovation Systems-Complementarity and Economic Growth* / C. Freeman // *Research Policy*. – 2002. – Vol. 31. – P. 191–211.
23. Чужиков В. І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи / В. І. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2003. – 296 с.